

PREDLOG ZA OTKLANJANJA PREPREKA I USPOSTAVLJANJE INTEGRATIVNE POLITIKE MULTIKULTURALNOSTI (INTERKULTURALIZMA)

I

Postojeće stanje u vezi sa interetničkim odnosima u Srbiji (izražena etnička distanca, predominantan uticaj politike na kulturnu autonomiju nacionalnih manjina) je uzrokovano društvenim i kulturnim nasleđem, obrascima ponašanja koji su zasnovani na paternalizmu, etnocentičnosti i nepoverenju u “različitost”. Posledica takvog stanja je da Republika Srbija, uprkos tome što je multietnička država (17% stanovništva nije srpskog etničkog porekla) nema definisane politike kulture i multikulturalizma. Nacionalna strategija kulture nije usvojena, oko nje se vode duge rasprave, a poslednji predlog je kulturnu politiku konstruisao oko srpskih nacionalnih interesa. O strategiji multikulturalnosti nije bilo ni reči, ali se iz postojećih propisa jasno zaključuje daje aktuelna politika segregativna, da etnokulturne (nacionalne) manjine svodi na zatvorene kulturne areale, bez mogućnosti za suštinskih prožimanja sa susednim etničkim grupama.

Šansa za promenu takvog stanja je bila 2002. godine prilikom donošenja Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina koji je utvrdio opšte vrednosti i kategorije zaštite identiteta nacionalnih manjina u Jugoslaviji, s obavezom država članica da posebnim zakonima detaljno uredi položaj nacionalnih manjina na svojim teritorijama. Srbija nikada nije donela zakon kojim bi utvrdila prava nacionalnih manjina. Umesto toga donet je Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina kao telima manjinske samouprave koji zastupaju pripadnike nacionalnih manjina u vezi sa ostvarivanjem kulturne autonomije. Izmenama Zakona iz 2002. godine koje su usvojene 2018. godine nije promenjen načelan karakter ovog Zakona, nisu otklonjene slabosti koje su utvrđene tokom njegovog sprovođenja i nije obezbeđeno suštinsko ostvarivanje prava nacionalnih manjina na zaštitu etničkog, kulturnog i jezičkog identiteta.

Ustav Republike Srbije u članu 75. priznaje pripadnicima nacionalnih manjina da neposredno ili preko svojih predstavnika učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o

pojedinih pitanjima vezanim za svoju kulturu, obrazovanje, obaveštavanje i drugo. Međuti, pripadnicima nacionalnih manjina nije omogućeno da samostalno odlučuju o pitanjima koja se odnose na ostvarivanje prava i zaštitu njihovog nacionalnog identiteta. U praksi je utvrđeno svega nekoliko slučajeva kada je to moguće – prilikom izbora jezika školovanja dece, načina nastave ili upisa u poseban birački spisak za izbor nacionalnog saveta nacionalne manjine. Nonsens je da se u zakonima ostvarivanje pojedinih prava koja su po pravilu i logici stvari dostupna svima, npr. obraćanje Zaštitniku građana Republike Srbije radi zaštite prava, kada je reč o nacionalnim manjinama vezuju za nacionalne savete nacionalnih manjina.

U Ustavu je možda i najveća prepreka interkulturalizmu u Srbiji. Naime, u članu 1. Ustav Srbiju definiše kao država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive. Reč je o konceptu nacionalne države u kojoj se jasno preferiraju interesi većinskog naroda, a pripadnicima nacionalnih manjina se “tolerišu” razlike i prepušta javno polje samo u uskom i zatvorenom polju njihovih nacionalnih interesa.

Pojedine javne politike uprkos naglasku na inkluzivnost, koja je ste jedna od odlika interkulturalizma, su u osnovi isključujuće, često i diskriminatorne i pogoduju segregaciji nacionalnih manjina. Obrazovna, medijska i kulturna politika Srbije su limitirane u pogledu interkulturalnog modela.

Kulturna autonomija nacionalnih manjina nije dostupna svim pripadnicima nacionalnih manjina. Pripadnici pojedinih nacionalnih manjina zbog različitih faktora (broj pripadnika, disperziranost, ekonomska ili kulturna uskraćenost) ne mogu koristiti punu kulturnu autonomiju, takođe nju ne mogu zbog centralizovanog modela ustrojstva manjinskih samouprava (Nacionalni savet nacionalne manjine) koristiti ni pripadnici nacionalnih manjina koji žive disperzirano od tradicionalnih centara manjinske kulture u kojima je kulturna autonomija obezbeđena.

Manjinske samouprave su centralizovane, biraju se isključivo na nacionalnom nivou, povezane su sa političkim strankama i logika njihovog delovanje je okrenuta ka glasačima i borbi za interese, a ne ka građanima pripadnicima nacionalnih manjina i zaštiti njihovih identitetskih i kulturnih prava.

Javna uprava odluke mora zasnivati na verifikovanim podacima, a kada je reč o podacima o etničkoj ili verskoj pripadnosti mora se voditi računa i o zaštiti podataka o ličnosti. Takvi podaci su osnova planiranja svake javne politike pa i politike multikulturalnosti. Međutim, javna uprava u Srbiji raspolaže sa polovičnim i uglavnom neverifikovanim podacima. Pored ostalog i to je razlog nekonzistentne i dvofunkcionalne politike segregativnog multikulturalizma.

II

Unapređenje postojećeg stanja i prelazak sa segregativne politike multikulturalizma ka interkulturalizmu je teško ostvariti u postojećim uslovima. Kulturna politika zemlje i mediji potpomognuti SPC i većinom nacionalnih institucija proklamuju zatvoreni kulturni model u čijem središtu su srpska kultura i njena obeležja (pravoslavlje, ćirilica, Kosovski mit...). Pored toga liberalne ideje u čijem središtu jeste i interkulturalni (građanski) model su teško prodirale u srbijansku javnost – jednako ih nisu prihvatili ni većina ni manjinske zajednice. Najzad, ukupna situacija u Evropi i u svetu nije naklonjena interkulturalnim vezama. Nacionalizam, populizam i ksenofobija su snažne prepreke nacionalnim interkulturalnim politikama. U takvim uslovima zagovaranje interkulturalizma nalikuje idealističkoj konstrukciji društva i nije u funkciji aktuelnih javnih politika. Međutim, otvoreno, bezbedno društvo zasnovano na građanskoj (liberalnoj) jednakosti i poštovanju prava podrazumeva kako otvorenu politiku prema identitetima građana bez obzira na njihova lična svojstva tako i slobodu izbora koja garantuje i višestrukost etnokulturnih identiteta, promenu identiteta i prava koja garantuju zaštitu takvih identiteta.

Monokulturni modeli društva zasnovani na nacionalizmima i “narcizmima malih razlika” nisu prijemčivi za prirodu multietničnosti zemlje, ne odgovaraju građanskom duhu i najzad, nisu ni u duhu integracionih procesa i vrednosti kojima Srbija teži. Pojačana emigracija i imigracija menja etničku sliku zemlje i u budućnosti Srbija će deliti sudbinu regiona koji će problem deficita radno aktivnog stanovništva rešavati naseljavanjem migranata koji donose nove kulturne obrasce, jezike, običaje. Zbog toga zagovaranje za politiku interkulturalnosti, a posebno zbog multietničnosti zemlje, nasleđa koja ona ima, te osobenosti kulturnih, verskih, jezičkih i etničkih grupa, ne bi trebalo da ima alternativu.

Promena segregativne politike multikulturalnosti podrazumeva sveukupnu ustavnu, političku, socijalnu reformu u čijoj osnovi je holistički sagledan građanin (pojedinaac) koji ima slobodu izbora identiteta i pravo na njegovu zaštitu. Da bi se to ostvarilo u punoj meri potrebno je da se zagovara sledeće:

- Promena Ustava i usvajanje modela građanske države. Interkulturalna politika je moguća samo u uslovima vladavine prava, pravne države, jakih, odgovornih institucija i decentralizovanog sistema javne i lokalne uprave;
- Promena političkog sistema koji na svim nivoima decentralizovane vlasti omogućava učešće pripadnicima nacionalnih manjina da aktivno učestvuju u procesu odlučivanja;
- Usvajanje nacionalne kulturne politike u kojoj se nasleđe i savremene kulture nacionalnih manjina tretiraju kao ravnopravne društvene vrednosti;

- Usvajanje strategije integrativnog multikulturalizma (interkulturalizma) kojom se utvrđuju vrednosti i principi organizacije službenog višeeetničkog, viševeruskog i višejezičkog društva;
- Donošenje Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava nacionalnih manjina u RS koji predstavlja sintezu Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (izmena definicije nacionalne manjine; utvrđivanje nediskriminativnih kriterijuma za priznavanje identiteta u pogledu broja pripadnika nacionalne manjine i višestrukih identiteta; asimetrična kulturna autonomija; decentralizovana i depolitizovana manjinska samouprava);
- Izmene Zakona o političkim strankama u kojem se ne favorizuje političko organizovanje na etničkim osnovama, a podstiče se koalicioni potencijal političkih stranaka da reprezentuju interese različitih interesnih grupa;
- Izmene Zakona o lokalnoj samoupravi kojima se podstiču mehanizmi i instrumenti u JLS posvećeni interkulturalnoj komunikaciji, prevenciji konflikata, promovisanju jednakosti;
- Izmene obrazovne, kulturne i medijske politike zasnovane na programima i vrednostima inkluzivnog, građanskog društva u kojem se različitost ugrađuje u opšte društvene vrednosti;
- Afirmativne mere za socijalno, ekonomski i kulturno uksraćene pripadnike nacionalnih manjina.

III

Segregativni multikulturalizam, jeste postao globalno obeležje, ali nije održivo društveno stanje, osim u uslovima konzervativnog poimanja istorije i strogo podijeljenih civilizacija između kojih nema limitofnih areala. Savremene političke prilike i zaoštreni odnosi na geostrategijskom planu, te borba oko kontrole prirodnih resursa, ne pogoduju mišljenjima da je politika integracije manjinskih etnokulturnih grupa održiv koncept, a gotovo i da se zaboravilo na model interkulturalnosti, koji zahteva ne puko uključivanje manjina u društveni život na osnovu seta priznatih i zajamčenih prava, već promenu društvenih i političkih sustava kako bi to uključivanje imalo smisla. O mišljenja tipa “potrebno nam je manje pasivne tolerancije, a više aktivnog mišićavog liberalizma” ne možemo se oglasiti, jer ona dolaze iz političkih centara moći koja raspolažu resursima za nametanje ideja koje su završavale na “đubrištu istorije”, ali im se možemo suprotstaviti činjenicama u prilog održivih politika inter(multi)kulturalnosti.

Da bi, uzimajući u obzir opisane, ali i druge ne manje važne teorije i politike multikulturalnosti, konstruirali interkulturalni model prijemčiv suvremenim društvima, trebalo bi raščlaniti što je u dosadašnjim politikama multikulturalnosti bilo loše i neprimereno društvenim izazovima. Pre svega, trebalo bi preispitati politike zaštite različitosti zasnovane na, u hrišćanskoj tradiciji istrošenom, fenomenu tolerancije, potom i to zbog čega se u politikama multikulturalnosti nije

radilo na tome da se značaj da jačanju *poverenja* prilikom izgradnje društvenih odnosa, tim pre što je pravovremeno uočeno da je ono manje u višetničkim društvima. Preispitivanju su, pored ostalog, podložna i razmatranja koja su odustala od toga da etnicitet posmatraju kao vrednost i politički supstrat u građanstvu kao primarnom habitusu liberalne teorije.

Na kraju, ali svakako ne na posljednjem mjestu trebalo bi nastaviti promišljanja i raspravu da multietničnost i iz nje proizišle teorije i zasnovane praktične politike, počiva na čoveku kao kreativnom i progresivnom biću i onome što ga čini bliskim svim ostalim ljudima.